

Хохуляк В. В.

Чернівецький факультет Національного університету «Одеська юридична академія», доцент кафедри конституційного, адміністративного і фінансового права, кандидат юридичних наук, доцент

ВПЛИВ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ПОГЛЯДІВ ДЕРЖАВНИХ ДІЯЧІВ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ. НА РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

Специфіка історичного процесу зародження та становлення науки фінансового права вказує на те, що важливу роль у розвитку фінансово-правової теорії відіграють практичні положення, які реалізовувались державними діячами у сфері публічних фінансів. Зокрема, вагомий внесок у розвиток вітчизняної фінансово-правової науки здійснили такі видатні державні діячі минулого, як М.М. Сперанський, М.А. Балудянський, М. С. Мордвинов, Є.Ф. Канкрін, М.Х. Бунге, С.І. Вітте та цілий ряд інших. З моменту виокремлення науки фінансового права як самостійної, відносно відокремленої галузі знань, об'єктивною основою її розвитку були еволюція грошового господарства та зміна сутності, форм організації та ролі публічних фінансів, реформування фінансової системи держави. Особливою проблемою при здійсненні теоретичних досліджень на момент становлення вітчизняної фінансово-правової науки у вказаний історичний період було визначення її змісту та відмежування від економічної фінансової науки й історії фінансів.

Вагомий внесок у розвиток вітчизняної фінансово-правової науки здійснив один з найвидатніших державних діячів в історії Російської імперії М.М. Сперанський. Будучи теоретиком і практиком реформування системи державного управління, М.М. Сперанський також керував роботою програми покращення управління фінансів, що було зумовлено насамперед гострою необхідністю застосування термінових заходів щодо нормалізації фінансової системи держави. Дана програма відома під назвою «План фінансів», мала велике значення для подальшого розвитку державної фінансової системи, а її подальше втілення – і в теорії фінансового права.

На нашу думку, ключовими положеннями «Плану фінансів», які означили вектори майбутньої фінансової теорії і політики були наступні: надати бюджетну силу закону і встановити публічний порядок його встановлення і виконання; ввести у практику принцип раціонального використання державних доходів; встановити доходи держави шляхом систематизації діючих і впровадження нових податків шляхом їх законодавчого закріплення; реформувати грошову систему.

Погляди та ідеї М.М. Сперанського відіграли важливу роль у розвитку теоретичних основ бюджетного законодавства Російської імперії. При цьому, він був прихильником практики розподілу і групування

державних видатків відповідно до певних груп державних доходів, яка існувала в Росії з часів Петра I. На його думку, всі джерела державних доходів і всі державні видатки повинні обліковуватись одним державним органом (управлінням). «Для того ж, щоб таке управління діяло з успіхом, всі доходи і видатки повинні запроваджуватись щорічним кошторисом (бюджетом) у особливо встановленому порядку. Там де немає кошторису чи річного фінансового закону або де цей закон не виконується, там не може бути істинного управління фінансами» (Сперанский М. М. План финансов / М. М. Сперанский М. М. // У истоков финансового права / под ред. А.Н. Козырина. (Золотые страницы финансового права России; Т. 1). – М.: Статут, 1998. – С. 92). Таким чином, фактично вперше у вітчизняній фінансово-правовій науці і практиці було обґрунтовано положення про необхідність надати бюджетну силу закону та виконувати даний закон задля ефективного управління фінансами держави. Сформульована М.М. Сперанським схема управління державними фінансами і в сучасних умовах зберігає власне практичне значення.

Характеризуючи роль фінансово-правових ідей М.М. Сперанського на розвиток науки фінансового права, не можна залишити без уваги постать його ідейного сподвижника та соратника у сфері фінансів М.А. Балудянського. У 1809 році М.А. Балудянський очолив четвертий відділ при Комісії складання законів, одночасно входячи до складу співробітників п'ятого відділу Міністерства фінансів. За результатами роботи в даних структурах, М.А. Балудянський підготовлений та поданий до ознайомлення М.М. Сперанському план реорганізації фінансів Росії відомий в історії під назвою «Система Михайла Балудянського» (Верхола М., Дубовицкая Л. Вклад первого ректора Санкт-Петербургского университета Михаила Балудянского в развитие науки и образования / Михал Вархола, Ленка Дубовицка // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна. – 2009. – Випуск 15. – С. 190). Саме даний документ став теоретичною основою затвердженого Державною радою у 1810 році «Плану фінансів» М.М. Сперанського.

Період роботи М.А. Балудянського в Комісії зі складання законів був також найбільш плідним у його науковій діяльності. Як впливає з тексту записки, підготовленої до подання міністру фінансів Д.О. Гур'єву, у вказаний період М.А. Балудянським виконані такі праці: 1) план і проект зведення положень публічного права; 2) проект реорганізації міністерств; 3) об'ємний науковий твір з політичної економії і фінансів (у 8 томах); 4) проект фінансових перетворень та його теоретичне обґрунтування, що був затверджений у 1810 році – «Система Н. Балудянського»; 5) дослідження монетної системи; 6) доповідні записки про банки, фінансове управління головних держав Європи та про поземельний податок; 7) проекти обігу паперових грошей в прикордонних територіях Російської імперії, а також інші проекти, що вимагали законодавчого розгляду (Хохуляк В. В. Про-

екти комплексного реформування системи державних фінансів М. А. Балудяньського та їх вплив на становлення вітчизняної науки фінансового права / В.В. Хохуляк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2012. – Вип. 20. – Ч. 1. – Т. 3. – С. 234).

Таким чином, одним з ключових факторів розвитку науки фінансового права є вивчення та теоретичне осмислення сучасними дослідниками наукової спадщини державних та політичних діячів у сфері публічних фінансів. Сформульовані ними глибокі теоретичні положення не тільки застосовують окремого місця на сторінках історії науки фінансового права – вони зберігають вагому наукову та практичну значимість і в наш час.

Білінський Д. О.

Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», асистент кафедри фінансового права, кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ФІНАНSOVA СИСТЕМА»

Чинне законодавство не містить визначення поняття фінансова система». Проте, вказаний термін використовувався в законодавстві України. Так, Законом «Про економічну самостійність Української РСР» (ч. 1 ст. 5) було встановлено, що «Українська РСР має власну фінансову систему» (Про економічну самостійність Української РСР : Закон УРСР // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1990. – № 34. – Ст. 499) . Дещо пізніше, після внесення змін до Закону України «Про бюджетну систему України» від 29 липня 1995 р., законодавче закріплення отримало поняття «ланка фінансової системи», адже ст. 23 зазначеного Закону «Взаємовідносини бюджетів з іншими одиницями фінансової системи» встановлювалось, що бюджет є складовою фінансової системи України. Крім того, цією ж статтею було закріплено принцип законодавчого регулювання взаємовідносин бюджету з іншими ланками фінансової системи (Про бюджетну систему України: Закон України (у ред. від 29 черв.1995 р.) // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1995. – № 26. – Ст. 195.).

Відсутність законодавчого визначення поняття «фінансова система» спонукає звернути увагу на погляди вчених щодо цієї категорії. Слід зауважити, що на сучасному етапі розвитку фінансово-правової науки дослідження сутності фінансової системи привело до виділення декількох підходів щодо характеристики її змісту.

Так, фондовий підхід передбачає класифікацію складових фінансової системи на підставі диференціації фондів коштів, які обслуговують рух публічних грошей. У цій ситуації до складу фінансової системи як складові належать бюджети, позабюджетні фонди, фінанси державних підприємств і т.д. Кожний із публічних грошових фондів є не тільки сукупністю коштів, а насамперед фінансовим інститутом, що поєднує спе-